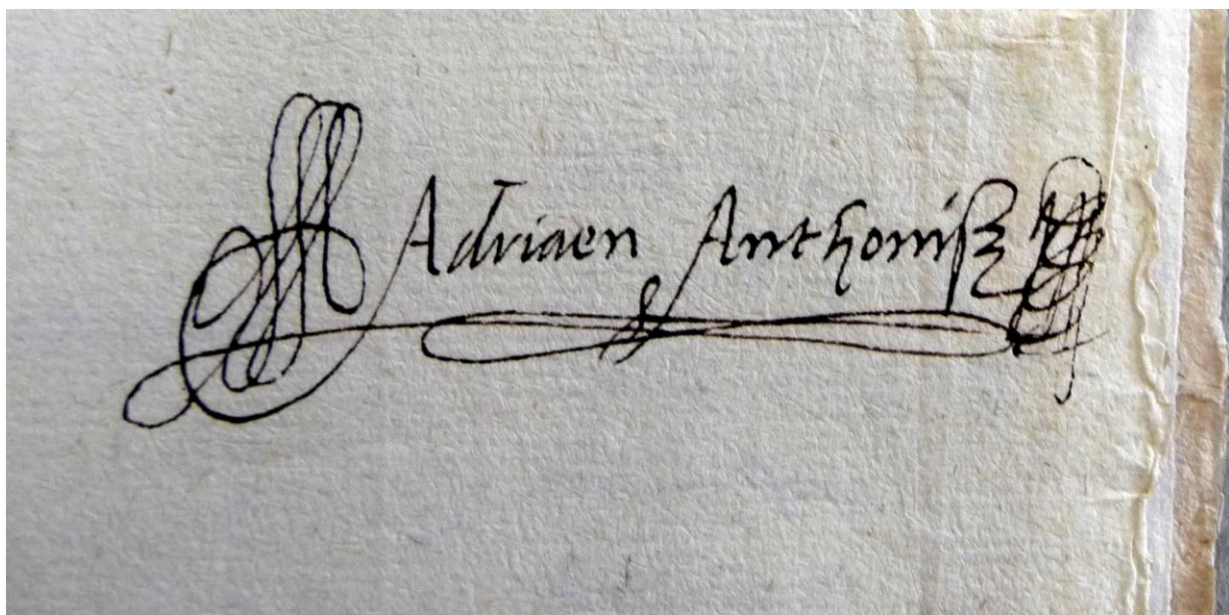

Over Adriaen Anthonisz en de precisie van Alkmaarsche landmeters in de 16^e eeuw

voor het Tweede Drebbel
genootschap geprepareerd

door Francis FRANCK

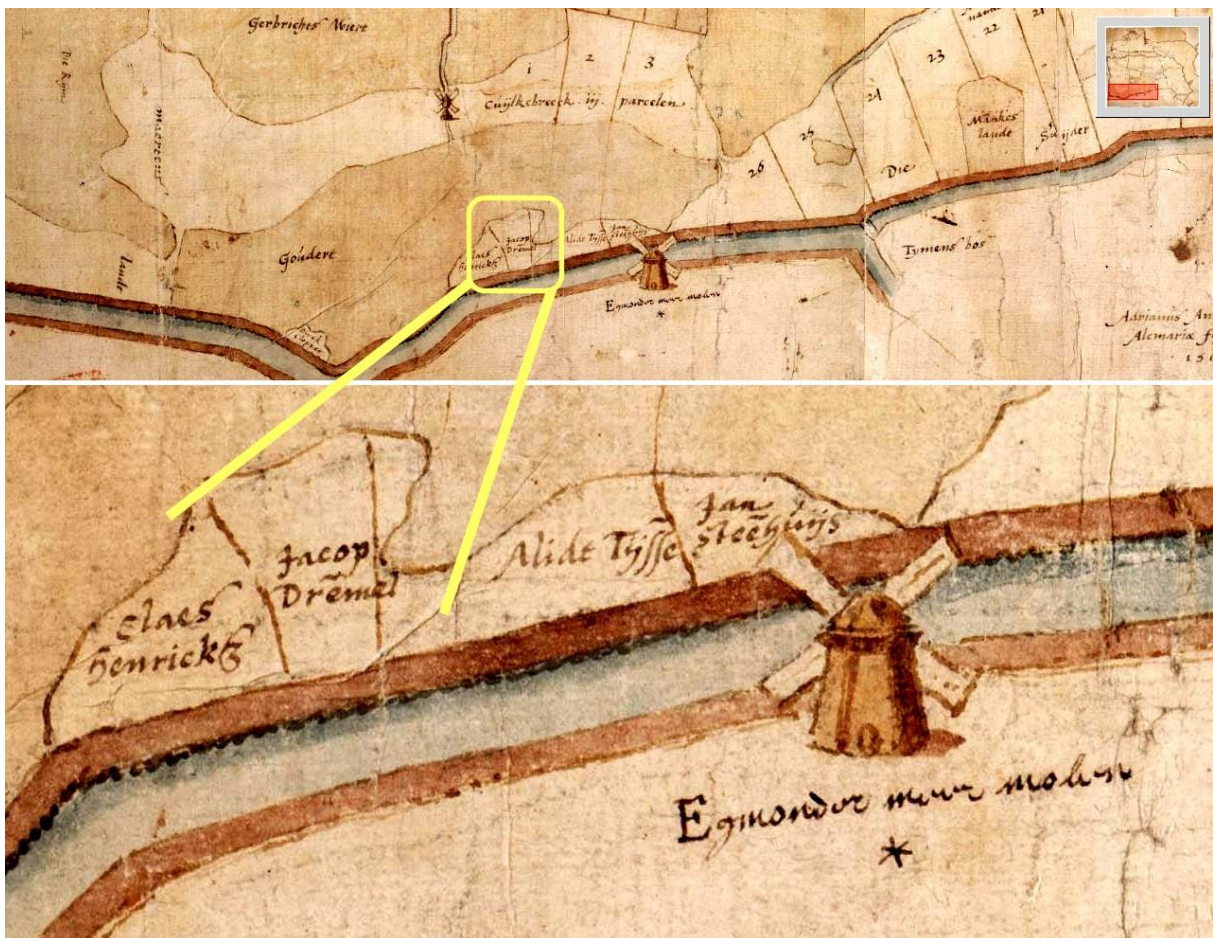
www.drebbel.net

Adriaan Anthonisz (ca. 1543 - 1620)

Adriaan Anthonisz was een Nederlandse wiskundige, landmeter, cartograaf en vestingbouwkundige die vanaf 1582 enige tijd ook burgemeester van Alkmaar was.

Wij kennen de namen van drie van zijn zonen: Dirk, Adriaan en Jacob die alle bekwame wiskundigen waren en de achternaam 'Metius' aannamen. Vermoedelijk is de naam Metius ontstaan uit 'meeten' (landmeetkunde) en betekent dus zoiets als 'De (Land)Meter'.

Adriaan Metius werd veruit de bekendste, ook om zijn astronomische werken en zijn hoogleraarschap te Franeker. Jacob Metius wordt (volgens Descartes) de uitvinding van de telescoop (hollandse kijker) toegeschreven, hoewel ook de naam van Lippershey genoemd wordt.

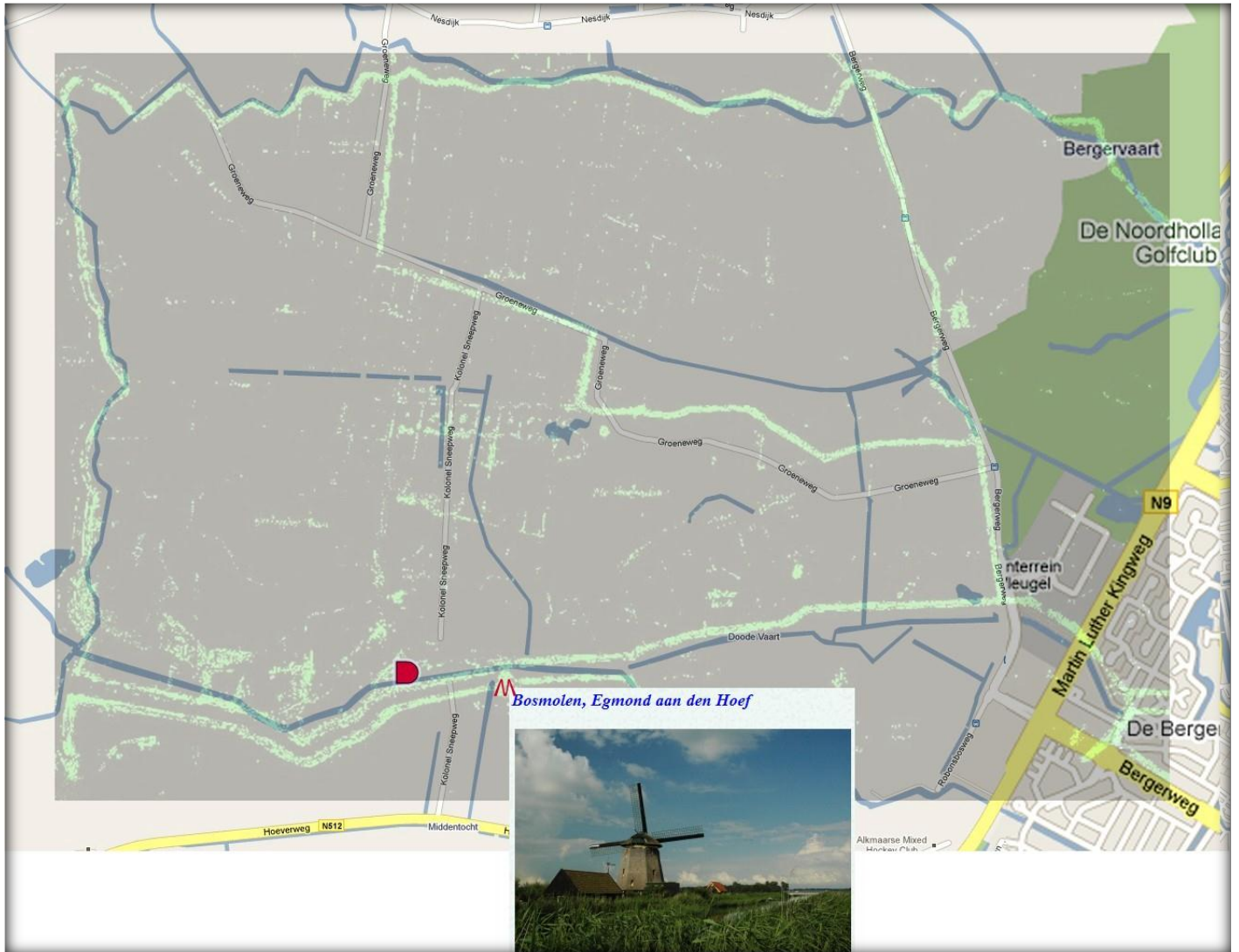

Bij onze zoektocht naar het Dremmelant (zie hierboven) vonden we in het [Alkmaars Archief](#) de onderstaande plattegrond van de Bergermeer, die Adriaan Anthonisz in 1568 heeft getekend.

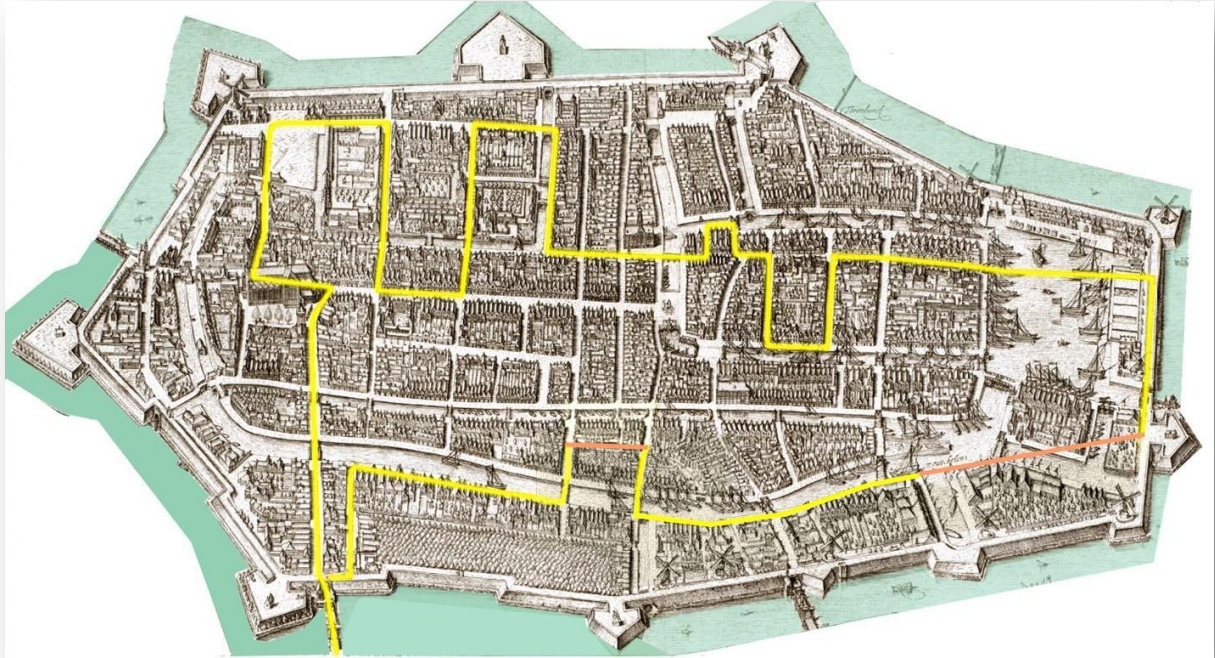
Adrianus Anteeus Geometra
Almaria faciens Anno
1568.

Hieronder is te zien dat de gegevens uit 1568 (lichtblauw) ook de vergelijking met hedendaagse instrumenten als Google maps kunnen doorstaan. Bijna onvoorstelbaar als men bedenkt hoe een jongeman van amper 25 jaar dit heeft gerealiseerd met de primitieve meetinstrumenten en hulpmiddelen van die tijd. Het was dus zeker niet ten onrechte dat de familie de naam Metius ging hanteren.

Hierbij een aantal foto's van [het Dremmeland en de Bospolder](#).

Dat dezelfde precisie ook ten grondslag lag aan [Cornelis Drebbel's plattegrond van Alcaer](#) is te zien op de volgende afbeelding waar we de [Drebbelwandeling](#) op de kaart uit 1597 naast een actuele Google map hebben afgebeeld.

Een andere dynastie van landmeters en kaartenmakers uit die tijd was de familie Langedijk, waarvan de stamvader Dirk Jansz samen met Cornelis Drebbel's vader fabriekmeester was onder Adriaen Anthonisz. ([zie www.drebbel.net](http://www.drebbel.net))

Hierboven is een Kaart (uit het [Alkmaars Archief](#)) van de bedijkte Egmondermeer uit 1620, gemeten door Gerrit Dirksz Langedijk (waarschijnlijk opgeleid door Adriaen Anthonisz) en zijn zoon Dirk Gerritsz Langedijk. Opmerkelijk is het functioneel kleurgebruik dat in 1589 voor het eerst door Gerrit was geïntroduceerd. Hieronder wordt de geweldige precisie weer geïllustreerd door een superpositie met Google maps.

Tenslotte nog een voorbeeld, nu van de Schermeer. De Haarlemse landmeter Pieter Wils maakte er in 1635 onderstaande gedetailleerde kaart van en de drooglegging van deze polder is ook opgenomen in de Canon van Alkmaar.

1635

Canon VAN ALKMAAR

De Alkmaarsche Courant, het Regionaal Archief, het Stedelijk Museum, bibliotheek Kennermerwaard, de Historische Vereniging Alkmaar en de gemeente Alkmaar presenteren de Historische Canon van Alkmaar. De geschiedenis van de stad in 35 afleveringen, waarop iedereen mag reageren. Reacties naar r.schmitz@hdmmedia.nl of Voordam 11, 1814 MA in Alkmaar. Om het voor de lezer gevarieerd te houden worden de verhalen niet in chronologische volgorde geplaatst. Vandaag: aflevering 31, venster 19. Alle vensters zijn terug te vinden op www.hd.nl

1000 1100 1200 1300 1400 1500 1600 1700 1800 1900 2000

Heerhugowaard en Schermeer drooggelegd

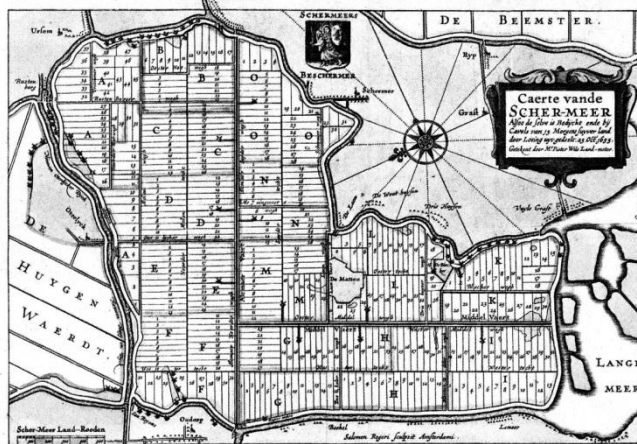
Alkmaar pakt nieuw land

29-9

DOOR DIETRIK ATEN
De Alkmaarse economie kreeg een grote impuls door de landaanwinning. Vooral de droogmaking van de Heerhugowaard en het Schermeer waren heel belangrijk voor de stad. Alleen maar rozengeur en manschijn was de landaanwinning echter ook weer niet. Financieel gesproken leverden beide polders groot verlies op.

In de zestiende eeuw waren alle kleine meertjes rond Alkmaar al drooggelegd. In 1596 begon het echte grote werk. Dat jaar meldden zich onder aanvoering van de Alkmaarse landmeter en vestingbouwder Adriaan Anthonisz, nieuwe belangstellenden voor de herbedijking van de Zijpe, die tijdens het beleg van 1573 op bevel van Diederik van Sonoy onder water was gezet. Alkmaarse investeerders namen een belangrijk aandeel in het project. Dat gold ook voor de in 1631 drooggelegde Wieringewaard. Daar speelde burgemeester Adriaan Maertens Coetsburgh een hoofdrol.

De belangstelling voor de landaanwinning valt goed te begrijpen. Er was grote vraag naar land en de grond- en pachtprijzen liepen al ettelijke decennia gedurig op. Niet droogmaken van een meer leek daarom een goed renderende investering. Geld was geen probleem omdat de Hollandse economie vanaf het einde van de zestiende eeuw snel groeide, de bekende 'Gouden Eeuw' kwam eraan. Na het succes van de Beemster (droog in 1612) was het lijk van de dam. De bedijking van de Heerhugowaard en het Schermeer was nu eindelijk alleen een kwestie van tijd. Bij deze twee meren stond er voor markt- en koopstad Alkmaar veel op het spel. Het ging erom groen op de boeren in de nieuwe polders te krijgen. Die moesten met hun zuivel en veer naar de Alkmaarse markten komen en hier ook hun inkopen doen. Gelukkig stond de stad sterk. Alkmaar had een doorslaggevende stem in de vergadering van de Staten van Holland als het om zaken in de naaste omgeving ging. En de Staten beslisten over de verlening van octrooien of concessies voor het droogmaken van meren. De initiatiefnemers voor de bedijking van de Heerhugowaard (droog

Kaart uit 1635 van de bedijkte Schermeer. Dit is een ingekleurde gravure op basis van een tekening door landmeter Pieter Wils.

1631) en het Schermeer (droog 1635) konden dan ook onmogelijk om Alkmaar heen. Steeds wisten de regenten zeer voordelige overeenkomsten te sluiten in ruil voor hun medewerking. Ze bedongen bijvoorbeeld dat alle wegen en vaarten in beide polders naar Alkmaar moesten lopen. Bovendien verkreeg de stad een aantal vaste zeeke in de polderbestuurs. Natuurlijk moesten die in de polderkamer of het stadhuis vergaderen. Bovendien bedong Alkmaar grote participaties in

beide projecten. In de Heerhugowaard ging het om 465 hectare en in de Schermeer maar liefst om 630 hectare. Ook een hele serie burgers deed mee. Vooral de Schermeer was overwegend een Alkmaars project. Er werd echter ook heel wat afgepompt. Het Schermeer vormde onderdeel van de waterverbindingen van Alkmaar met omliggende dorpen en steden. Hoe zou dat gaan als het meer was drooggelegd? Vele winkeliers vreesden verlies van klantinzie.

Bij de droogmaking betrokken regenten werden zelfs op straat uitgejouwd. Het stadsbestuur reageerde door de bedijkers van de Schermeer te verplichten tot de aanleg van de Noordvaart met wegen aan weerszijden dwars door de Schermeer van Alkmaar naar Schermerhorn. Die enorme participaties in beide droogmakertijen braken de stad naderhand zwaa op. De bedijking van de Heerhugowaard kostte 1,2 miljoen gulden en de Schermeer zelfs 2,5 mil-

joen. Alkmaar moest grote leningen afsluiten om aan haar verplichtingen te voldoen. Tot overmaat van ramp vielen de rendementen tegen omdat de grond in beide polders niet best was. De schulden stapelden zich op. Maar hier stond tegenover dat de boeren uit de Heerhugowaard en de Schermeer door alle maatregelen vanaf het begin sterk op Alkmaar waren georiënteerd. Dat pakte uitermate gunstig uit voor zowel de kaasmarkt als de bezogte winkeliers.

De molens van de Zeswielen bij de Hoornse Vaart omstreeks 1930. FOTO REGIONAAL ARCHIEF

De Zeswielen

DOOR DIETRIK ATEN
Het tussen Alkmaar en de bedijkers van de Heerhugowaard gesloten contract bepaalde ook de aanleg van een nieuw kanaal vanuit de ringvaart van de polder naar de stad. Via deze later in de Hoornsevaart opgenomen waterverbinding werd Alkmaar een stuk beter bereikbaar voor vele West-Friese dorpen.

Op het punt waar de vaart de Westfriese Omliggendijk knuiste, kwamen de Haagse concurrenterende marktstad Hoorn legde men zich echter niet zomaar bij deze verbetering van de Alkmaarse vaarwegen neer. Nadat een Haagse bemiddelingspoging was mislukt, stuurden de Hoornse regenten in het najaar van 1625 twee keer de schutterij

uit om de werken aan de nieuwe vaart te vernielen. Alkmaar kreeg ook nog te maken met boze boeren uit de Langedijk. De nieuwe vaart doorsneed hun oude verbinding op Alkmaar. Op 10 maart 1627 begonnen 150 Langedijkers hun oude vaarweg weer open te graven. Het stadsbestuur stuurde er soldaten op af. Die verjoegen de boeren en plunderden met een de kippenhokken in Sint Pancras. De Langedijkers moesten genoegen nemen met een omweg over de naast het schutsluisje gebouwde driedubbele overtroom. Iedere overtroom was voorzien van een lier met twee handspalwieden om schuiven over de dijk te trekken. Aan die zes wieden dankt deze plek zijn naam.

Zeswielen met sluiswachterswoning en sluis, gezien vanaf de oever. Achter de sluiswachterswoning bevindt zich de overtroom. FOTO REGIONAAL ARCHIEF

Ook kaart van Wils hebben we gesuperponeerd op een negatief van een Google map van de omgeving. De belijning van kavels en sloten uit 1635 stemt weer uiterst precies overeen met de situatie in 2010. Deze vergelijking hebben we geïllustreerd met een video op [Youtube](#).

Ook op Youtube: de [Bergermeer uit 1568](#) en de [Egmondermeer uit 1620](#).

Meer over de landmeters en kaartenmakers van Alkmaar is te lezen in "[Alkmaar op de kaart gezet](#)" bij het [Regionaal Archief Alkmaar](#).